

RAT PROTIV "CARSTVA LAŽI": MORALNO-ESHATOLOŠKI VIDIK U GEOPOLITIČKOJ MISLI ALEKSANDRA DUGINA I PUTINOVA "SPECIJALNA VOJNA OPERACIJA"

Stipe Buzar

<https://orcid.org/0000-0003-3223-7259>

Libertas međunarodno
sveučilište

E-mail: sbuzar@libertas.hr

<https://doi.org/10.20901/an.20.02>

Izvorni znanstveni rad

Zaprimljeno: 7. 2. 2023.

Prihvaćeno: 30. 3. 2023.

Sažetak Predmet rada je odnos Putinova opravdanja rata u Ukrajini, kao i njegovih vanjskopolitičkih i geopolitičkih stavova, s geopolitičkom misli ruskog filozofa Aleksandra Dugina. Od početka "specijalne vojne operacije" u veljači 2022. godine pobuđen je dodatni interes za razumijevanjem Duginovih geopolitičkih stavova i ruske svjetsko-povijesne misije, tj. njegova euroazijanizma, zbog čega je već ranije kontroverzni "Putinov mozak" postao čitano štivo zainteresiranih zapadnih javnosti. Dok su paralele između Duginovih tvrdnji i Putinovih, kao i uopće kremaljskih izjava zapanjujuće, u radu se nastoji prikazati njihova ideološka povezanost, radije nego li ikakav osobni utjecaj među njima. Cilj rada je filozofskog karaktera, a sastoji se u isticanju moralno-eshatoloških karakteristika Duginove geopolitičke misli i kritike Zapada, kao i njima komplementarnih karakteristika Putinova opravdanja rata u Ukrajini. Nakon toga, nudi se njihova kritika u svjetlu odnosa Duginova geopolitičkog i eshatološkog determinizma s jedne strane, i s druge strane, njegova zanemarivanja slobode djelovanja i odlučivanja koje su tim determinizmom isključene, a koje su nužni uvjet njegove moralne kritike Zapada.

Ključne riječi rat, carstvo laži, moral, eshatologija, geopolitika, Aleksandr Dugin, Vladimir Putin

*Kad bijah nejače, govorah kao nejače, mišljah kao nejače, rasuđivah kao nejače.
A kad postadoh zreo čovjek, odbacih ono nejačko. (1 Kor 13:11)*

Uvod

U govoru Vladimira Putina kojim je započeta invazija Ukrajine (Putin, 2022), moguće je prepoznati pokušaje njezina pravnog, političkog, sigurnosnog i moralnog opravdanja. Dok je ovdje posebni predmet interesa moralni aspekt Putinova opravdanja, njegove političke, sigurnosne i moralne tvrdnje čine se kao tri nedjeljiva vidika jedinstvenog narativa. Prema Putinu, Sjedinjene Države su zajedno sa zapadnim blokom stvorile "carstvo laži" s kojim su htjeli uništiti tradicionalne ruske vrijednosti i nametnuti Rusima lažne vrijednosti koje se protive ljudskoj naravi kako bi ih uništili iznutra (*moralni aspekt*). "Prevarantsko ponašanje Sjedinjenih Država" krši ne samo osnovna načela međunarodnih odnosa nego i općeprihvaćene moralne norme međunarodne politike (*politički i moralni aspekt*), podupirale su "separatističke ban-

de" na jugu Rusije, a ruske žrtve u slamanju ekstremizma i međunarodnog terorizma na Kavkazu bile su ogromne (*sigurnosni aspekt*). Za Rusiju je "načelo" neširenja NATO-a, koje je za Putina uzdignuto na razinu temeljnog načela u međunarodnim odnosima i sigurnosti u Europi, "pitanje života i smrti", pitanje ruske "budućnosti kao nacije". "To nije pretjerivanje, to je činjenica", odlučno tvrdi u najavi invazije. Širenje NATO-a za Putina nije jednostavno prijetnja ruskim interesima, već prijetnja opstanku ruske države i njezinom suverenitetu (*sigurnosni i politički aspekt*).

U pozadini Putinovih tvrdnji moguće je prepoznati tipične posthladnoratovske kremaljske teze o širenju NATO-a, ali i vanjskopolitičke ideje i geopolitičke stavove ruskog filozofa Aleksandra Dugina. Pri tome je cilj istaknuti moralno-eshatološki vidik Duginovih geopolitičkih stavova te ih povezati s tvrdnjama iz Putinova govora, i pokazati među njima preklapajuće elemente kako bi se pružila kritika moralno-eshatološki postavljenih geopolitičkih ciljeva ruske vanjske politike, a koji su ključni u opravdanju invazije.

Tijekom istraživanja primijenjena je metoda kritičke analize diskursa,¹ koja pripada skupini pristupa koje se uobičajeno naziva diskurzivnom analizom ili analizom rasprave. Njezina je osnovna karakteristika da ne promatra jezik kao jednostavno oruđe opisa svijeta, već je u funkciji konstrukcije društvene zbilje (Africé, 2011). Pri tome kritička analiza diskursa ističe ulogu jezika kao sredstva moći, i to vezanog uz ideologiju, društvenu i kulturnu promjenu. (Bryman, 2012: 710-711; Bloor i Bloor, 2007: 12-13). Tako u kontekstu kritičke analize diskursa poprima oblik društvene prakse i kao takav podrazumijeva složeno međudjelovanje između društvenih struktura i njihovih institucija, diskurzivnog čina i njegova konteksta. To znači da diskurs konstituira identitete pojedinaca i skupina, situacije i društveno znanje, ali da ga oni istovremeno uvjetuju (Wodak i Meyer, 2009). Također, vrijedno je navesti da takva kritička analiza diskursa ima trodimenzionalni okvir unutar kojeg se istraživanje ove vrste odvija, a on podrazumijeva (Fairclough, 1995: 98; Locke, 2004: 8-9, 42; Bryman, 2012: 538): (1) temeljni jezični opis diskursa koji obuhvaća sadržaj, strukturu te značenje teksta i govora; (2) interpretaciju diskurzivne prakse koja se odnosi na oblik interakcije diskursa i društvenih struktura; i (3) objašnjenje društvene prakse tj. društvenog i kulturnog okruženja unutar kojeg se diskurs proizvodi. Navedena metoda bila je neizostavna u razlikovanju niza elemenata diskursa o kojem je riječ, pri čemu se naglašava da je primarni cilj izdvajanje njegove moralno-eshatološke komponente kako bi joj se pružila filozofska kritika.

Putinov mozak, novi Rasputin ili moskovski Merlin?²

S obzirom na cilj isticanja preklapajućih elemenata u Duginovoj geopolitičkoj misli i Putinovim tvrdnjama, pri čemu je prethodna daleko više razrađena u nizu tekstova objavljenih još od 1990-ih, kao i s obzirom na neizrečenu podležeću tvrdnju o kakvom-takvom intelektualnom odnosu između dvojice protagonista, potrebno je odlučiti kako uopće misliti od tom odnosu.

Tvrdnje o vezama između Putina i Dugina su sporadične, a dok postoji određen broj tekstova koji o Duginu govore kao o "Putinovom mozgu" (Barbashin i Thoburn,

¹ Autor zahvaljuje anonimnom recenzentu koji je predložio da se ovaj dio metodologije istraživanja eksplicitno navede u uvodnom dijelu teksta.

² Autor zahvaljuje anonimnom recenzentu koji je predložio da se tekst može obogatiti dubljom analizom Duginovih intelektualnih izvorišta, poput Iljina, Gumiljova, Evole, a posebice Gueonna, Autor se u potpunosti slaže s navedenim prijedlogom, ali ga je s obzirom na ograničene ciljeve sadašnjeg teksta odlučio radije uzeti kao prijedlog za buduće istraživanje.

2014; Millerman, 2022³) nije izvjesno da bi ikakva teza o Duginovom izravnom i osobnom utjecaju na Putina ili uopće kremaljske krugove, mogla biti jasno postavljena. Ako je to uopće moguće učiniti, onda bi dokazna građa bila dobivena kroz izvještaj kakvog špijuna ili zviždača, ili pak požrtvovnog i zagriženog istraživačkog novinara. No dok bi takve informacije bile vrijedne budućim povjesničarima, u sadašnjem vremenu, a s obzirom na navodni pokušaj atentata na Dugina u kojem je smrtno stradala njegova kći u kolovožu 2022. godine, eventualno sigurnosnim stručnjacima, upitno je koliko bi one uopće bile relevantne u kontekstu ovog rada. U tom je kontekstu, čini se, dovoljno da se Duginovi i Putinovi stavovi o odnosima Zapada i Rusije, ruskog i ukrajinskog naroda, kao i o ruskoj svjetsko-povijesnoj ulozi i misiji (ili sudbini), dostatno preklapaju i koriste djelomično isti rječnik. Kako komentira Yigal Liverant, Dugin može biti zadovoljan što ideologija koju je pomogao razviti, bilo u njezinoj euroazijskoj, nacional-boljševičkoj ili tradicionalističkoj inačici, informira službene stavove ruskih vlasti i što ruska nacija maršira uz njegov bubanj (Liverant, 2009: 75-76). Stoga, nije uputno nastojati dokazivati Duginove osobne sveze s Kremljom ili Putinom, kakve god one bile, već ukazati na utjecaj njegovih stavova. Polazna premisa takvog promišljanja bila bi da Duginovi stavovi nisu važni zato što ih on promovira, već da je Dugin postao važan, u onoj mjeri u kojoj je to zaista postao, zato što promovira upravo te i takve stavove.

O tom odnosu se Dugin neizravno izjasnio. Naime, osim što je upućenoj zapadnoj javnosti poznat kao "Putinov mozak", Dugin među svoje *noms de guerre* može ubrojiti i izraz "Putinov Rasputin", ili jednostavno "novi Rasputin". U intervjuu s Amosom Barshadom (2019) upitan je o usporedbi s opskurnim ruskim mistikom, a prema riječima intervjuera, Dugin je temi pristupio bez povrijeđenosti, hladno i trezveno. Grigorij Rasputin, prema Duginovim riječima, često je krivo razumljen. Imao je osobni utjecaj na cara Nikolju II. Bio je protiv modernizacije i zapadnog utjecaja. Zastupao je interese ruskog naroda, a protiv interesa korumpiranih ruskih elita. Ali Rasputin nije bio filozof. Nije se bavio fundamentalnim pojmovnim pitanjima. Bio je radije neka vrsta varalice i hipnotičara. Svoj je utjecaj gradio na temelju osobnog šarma i izravnog pristupa caru. To je interpersonalni, radije nego li ideološki odnos (Barshad, 2019). Kao što je već rečeno, Duginovi stavovi nisu važni zato što ih on promovira, već je Dugin postao važan zato što promovira upravo te i takve stavove. Ne govorimo, dakle, o osobnom, nego o ideološkom odnosu. Dugin ne odbacuje u potpunosti usporedbu s Rasputinom, iako ukazuje na njezina bitna ograničenja. Umjesto toga, tvrdi kako sebe radije uspoređuje s čarobnjakom Merlinom iz arturijanskih legendi, intelektualcem koji se bavi nadljudskom kontemplacijom i nastoji raščistiti put svjetovnom vladaru koji stvara carstvo. To je, tvrdi, njegov pravi arhetip.⁴ (Barshad, 2019). S obzirom da na tom mjestu Dugin ne

³ U nekoliko slučajeva su autoru bile dostupne jedino epub verzije knjiga. U takvim slučajevima nije bilo mogućnosti tradicionalnog navođenja broja stranica.

⁴ Zanimljivo je primijetiti kako Dugin svoj arhetip ne pronalazi u ruskom nego u britanskom legendariju. Slično kao u njegovim nastojanjima u *Četvrtoj političkoj teoriji* (Dugin, 2012) ili ruskoj zamjeni McDonalda nazvanoj *Ukusno i točka*, svjedočimo neuspjelim pokušajima odbacivanja zapadnih proizvoda, ideja, ideologija i vrijednosti, i njihove zamjene s nečim izvorno i nepatvoreno ruskim. Ovi pokušaji su neuspješni, nesuvisli i patvoreni, jer redovito sadrže bitne zapadnjačke sastojke. Novi ruski hamburger ima samo novo pakiranje, a Duginova četvrta politička teorija koja odbacuje klasične tri ideologije zapada (liberalizam, komunizam, fašizam) eklektična je kombinacija njihovih sastojaka radije nego li izvorna misaona tvorevina. Takvi pokušaji ipak su razumljivi u svjetlu pokušaja rekonceptualizacije Rusije kao zasebne civilizacije radije nego li samo nacije, i to civilizacije čije vrijednosti Zapad mora poštovati iako ih nije sposoban razumjeti.

ističe ograničenja ove alternativne usporedbe (osobni utjecaj, Merlinova poočimska uloga, predkršćanski/poganski karakter njegove službe itd.), radi čega lukavo koristi pojam arhetipa, autor ovog teksta ne može se suzdržati od komentara da svijet neće vidjeti mir dok neki ruski Parsifal po Putinovom nalogu ne baci Excalibur u dubine Bajkalskog jezera.⁵

Pored toga, Barbashin i Thoburn također ističu Duginovu neproporcionalnu prisutnost u ruskom javnom životu i tumače je kao znak Putinova odobravanja. "Ruski mediji, osobito televizija, gotovo su u potpunosti kontrolirani iz Kremlja. Ako Kremlj uskraćuje svoje odobrenje (ili više nema koristi) od određene osobe, uklonit će je iz medijskog prostora" (Barbashin i Thoburn, 2014). Pored toga, Dugin je 2007. godine dva puta proglašen *persona non grata* u Ukrajini i zabranjen mu je ulazak u zemlju, a oba puta je Rusija odgovorila deportacijama odabranih ukrajinskih građana (Liverant, 2009: 50-51).

Očite ideološke i geopolitičke veze između Putina i Dugina su brojne, a dostatno je istaknuti ih nekoliko. Geopolitička misao obojice pod snažnim je utjecajem raspada Sovjetskog Saveza koji je rusko vodstvo ostavio bez ideološke osnove na kojoj bi gradili *grand strategy* što je destruktivno utjecalo na njihov status velesile. Drugim riječima, najveća zemlja na svijetu postala je objekt koji se jedva prilagođava promjenama radije nego li subjekt koji utječe na promjene u međunarodnom sustavu (Krickovic i Weber, 2018: 292). Putin je već 2005. godine raspad Sovjetskog saveza javno nazvao velikom geopolitičkom katastrofom koja je za rusku naciju postala ozbiljnom dramom u kojoj su se deseci milijuna Rusa i ruskih građana odjednom pronašli izvan ruskog teritorija, dok je "epidemija dezintegracije" utjecala i na samu Rusiju (Putin, 2005). U tim negativnim trendovima ključan je faktor zapadna liberalno-demokratska i kapitalistička ideologija koja je u Jelcinovom dobu Rusiju dovela do ruba propasti. S obzirom na navedeno, ne čudi misao da se među kremaljskim zidinama nastojala formulirati nova ideološka osnova za veću vanjskopolitičku asertivnost, ako ne već i pravi *grand strategy*.

Za Dugina je, s druge strane, raspad Sovjetskog Saveza kraj jedne etape ruske geopolitičke povijesti, ali etape koja je u kontinuitetu s prošlošću (od Velike kneževine Moskve) i budućnošću u kojoj treba ispuniti svoju euroazijsku geopolitičku misiju. (Dugin, 2015) Gdje su ruski državni akteri vidjeli raspad i katastrofu, Dugin vidi kontinuitet i borbu za ispunjenje višestoljetnih ambicija. U tom smislu su njegove ideje jasan kandidat za ideološku osnovu ruskog repozicioniranja na svjetskoj političkoj sceni. Nadograđujući svoju misao na ideje klasičnih euroazijevaca prve polovice 20. stoljeća, Dugin zagovara potpuni zaokret od zapadnih ideala kao put ostvarenja ruske geopolitičke misije:

Rusija je uvijek mišljena kao Sveta Rusija, kao sila (*derzhava*) koja ispunjava svoju povijesnu misiju. Euroazijski svjetonazor mora biti nacionalna ideja nadolazeće Rusije: njezina vodeća ideja. ... Zapadna demokracija razvila se u posebnim uvjetima antičke Atene i oblikovana je tijekom višestoljetne povijesti otočke Engleske. Takva demokracija zrcali posebne značajke "lokalnog europskog razvoja". Takva demokracija ne predstavlja univerzalni standard. Imitiranje formi europske "liberalne demokracije" je besmisleno, nemoguće i opasno za Rusiju-Euroaziju (Dugin, 2014a: 15).

⁵ Zaista, takvi komentari ne pripadaju profilu ovog časopisa, ali slika Kremlja kao Kamelota, s Duginom kao Merlinom, Putinom kao Arthurom, a oligarsima ili Vijećem sigurnosti Rusije kao vitezovima okruglog stola (dok se Medvedev silom nameće kao Lancelot), toliko je groteskna da mora biti barem dijelom skicirana.

Pored toga, Dugin je Putina već početkom tisućljeća jasno skicirao kao protagonista u euroazijsko-atlantističkom sukobu, i već zato što su ga "atlantistički ultra-liberali" napali kao opasnog lika koji će ih baciti u prošlost, Dugin ga identificira kao "našeg čovjeka", poštenjaka i domoljuba. Govori o njemu kao o idealnom vladaru za trenutno doba, ali i kao tragičnom liku okruženom u "moru prezrenih crva koji prljaju njegovo čitavo polje kretanja", a koji "metodično i smireno" čisti tu "sumornu ostavštinu". Dodaje u siječnju 2001. godine: "Zora rudi, zora u čizmama. Vjerujem u Putina i u potpunosti ga podržavam" (Dugin, 2014b: 6-8). Duginov odnos prema Putinu tijekom godina kompleksniji je od ovdje prikazane nedvosmislene i snažne podrške, ali koliko je autoru poznato, od 2001. do danas nikada nije svoju podršku povukao, niti je autoru poznato da je nekog drugog aktera identificirao kao središnjeg protagonista ključnog sukoba našeg doba.

Vraćajući se njihovim ideološkim i jezičnim preklapanjima, može se primijetiti da Putinova retorika, kao i Duginovi ključni pojmovi, uključuju narod, multipolarnost i protuliberalne stavove. (Millerman, 2022) Za obojicu je Rusija nositeljica jedne civilizacije i sila dobra u svijetu, dok je Zapad iskvaren i dekadentan, i prijetnja ruskoj svjetsko-povijesnoj misiji. Duginova je ideologija protuzapadna, protuliberalna, totalitarna, ideokratska i društveno tradicionalna. Njezin nacionalizam nije isključivo slavenskog karaktera, iako on može biti posebno naglašen, već se primjenjuje i na druge euroazijske narode, a umjesto zapadnog racionalizma promiče mistični, duhovni, emocionalni i mesijanski nazor na svijet (Barbashin i Thoburn, 2014). Tvrdi kako Rusi imaju vlastitu istinu, drukčiju od dominantne zapadne, a koju zapadnjački intelektualci zbog kulturne odvojenosti ne mogu razumjeti (Dugin, 2019), pri čemu ga obični racionalni argumenti u raspravama ne uspijevaju uvjeriti u istinitost tvrdnji suparnika ili je njihova istinitost partikularna i važeća samo u kontekstu jedne kulture. Dugin, čini se, na istinu primjenjuje karakteristike moći, pa tako i ona može biti polarizirana, što vodi ka misli da je u Duginova moć ta koja uvjetuje i određuje istinu. To ne začuđuje iako ne uspijeva biti uvjerljivo s obzirom na njegov stav da politika bez filozofije uopće ne postoji, dok sva filozofija ima političku dimenziju "Kada govorimo o filozofiji politike, tada govorimo o biti politike, o onome što politiku čini politikom... S druge strane, govorimo o političkoj biti filozofije koja filozofiju čini filozofijom" (Dugin, 2019: 8-9).

Konačno, obojica snažno promoviraju ideju multipolarnog svijeta u kojem će Rusija ponovo zauzeti svoje mjesto kao velesila (npr. Putin, 2007; Dugin, 2020). Dok su njihova intelektualna izvorišta različita – jedan je filozof, a drugi državnik s habitusom obavještajca – preklapanja između Putinove retorike i Duginovih izloženih stavova prevelika su da bi ih se zanemarilo: "Uzimajući u obzir dotrajalo stanje ruske demokracije, kao i rusko okretanje od zapadnih ideja i ideala, moglo bi se tvrditi da su šanse povećanja popularnosti neoeuroazijevstva⁶ povećane. Iako je Duginov oblik euroazijevstva visoko teorijski i duboko mistički, ipak se pokazuje kao snažan takmac za ulogu glavne ruske ideologije. Putinova sposobnost njezine kontrole pitanje je koje bi moglo odrediti njegovu dugoročnost" (Barbashin i Thoburn, 2014). Vrijednost pogleda na Duginove tekstove je u tome što nam omogućuju Putinove tvrdnje smjestiti ne samo u kontekst njegova opravdanja rata u Ukrajini (Putin, 2022) i Putinova kvazi-povijesničarskog eseja *O povijesnom jedinstvu Rusa i Ukrajina* (Putin, 2021), već i u kontekst širih povijesnih i geopolitičkih teza koje očito nalaze ozbiljan odjek unutar kremaljskih zidina.

⁶ Pojam neoeuroazijevstva povremeno se koristi da bi se razlikovalo od ranijih euroazijevaca, ruskih intelektualaca koji su 1921. iz egzila objavili zbirku *Egzodus na istok*.

Moralno-eshatološki vidik Duginove geopolitičke misli

Dugin je svoje teze formirao i branio kroz niz tekstova, počevši još 1990-ih,⁷ a njihovu donekle preciznu formulaciju nalazimo u njegovom djelu *Posljednji rat svjetskog otoka* (Dugin, 2015). U njemu nastoji konstruirati, objasniti, i opravdati geopolitičku viziju ruskog položaja i utjecaja u svijetu, i to položaja i utjecaja čija obrana i širenje poprimaju različite forme u smjenama povijesnih perioda i političkih sustava, ali koji su u bitnome stoljećima isti. Povijesnu ambiciju ili dužnost stvaranja svjetskog carstva Rusi uče/preuzimaju/nasljeđuju od Mongola i ona ostaje nepromijenjena od formacije i širenja Carske Rusije do naših dana.

Kako Dugin piše: "Povijesno Rusi nisu odmah shvatili značaj svoje lokacije i telurokratsku su štafetu prihvatili tek nakon mongolskih osvajanja Džingis-kana, čije je carstvo bilo model telurokracije" (Dugin, 2015: 9). Na što se Dugin referira pojmom 'telurokracija'? Pozivajući se na utemeljiteljske klasike zapadne geopolitičke misli, poput Halforda Mackindera, Dugin se oslanja na različitost perspektiva pomorskih i kopnenih sila, pri čemu se pridjev "telurski" odnosi na kopno, a telurokracijama možemo nazvati one oblike vladavine/države itd. čije se političke i društvene vrijednosti, a ustvari čitava kultura i civilizacija, formiraju u skladu s njihovom bitno kopnenom geografskom pozicijom. S druge strane nalazimo talasokratske oblike vladavine/države, čije se političke i društvene vrijednosti, a ustvari čitava kultura i civilizacija, formiraju u skladu s njihovom bitno pomorskom geografskom pozicijom. Razlika je to između civilizacija kopna i civilizacija mora, prethodna u svojoj trenutnoj atlantističkoj, a potonja u svojoj euroazijskoj inkarnaciji, koje su od 18. stoljeća do našeg doba, u skladu s geopolitičkom logikom svjetske povijesti, u velikom ratu kontinenata (Dugin, 2015: 9-10).

Prema Duginu se od 15. stoljeća Rusija i njezino društvo polako, ali sigurno primiču identifikaciji s civilizacijom kopna, tj. telurokracijom. Njihova izvorna srednjovjekovna država, Kijevska Rus, još se nije tako identificirala, a Rusi su se tek nakon primjera Mongola počeli graditi u tom smjeru. Telurska identifikacija rezultat je povijesnih procesa u kojima su se Rusi našli i prihvatili kopnene civilizacijske karakteristike, što na rusku geopolitiku stavlja obvezu telurokratske perspektive na svijet. No, kopnena i pomorska civilizacija, telurokracija i talasokracija, ne razlikuju se tek po geografskom položaju, već u njihove različite geopolitičke sudbine spadaju i divergirajuće, u stvari suprotne, vrijednosti. Telurokratske su vrijednosti za njega (Dugin, 2015: 10-11):⁸

- konzervativizam,
- holizam,
- kolektivna antropologija: narod (*народ*) je važniji od pojedinca,
- žrtva,
- idealistička orijentacija,
- vrijednosti vjernosti, asketizma, časti, i lojalnosti.

⁷ Duginovo djelo *Osnove geopolitike – Geopolitička budućnost Rusije* (*Основы геополитики. Геополитическое будущее России*), nažalost, nema službeni prijevod na jezike s kojih je autor sposoban čitati, već neslužbene i uglavnom slabe prijevode na engleski jezik iza kojih, iako su svojedobno bili dostupni za kupovinu na Amazon.com, ne stoji niti jedna nakladnička kuća. Srećom, o knjizi je moguće naći više tekstova u dobrim izvorima (npr. Dunlop, 2004).

⁸ Na engleskom jeziku: *conservatism, holism, collective anthropology (the narod is more important than the individual), sacrifice, an idealistic orientation, the values of faithfulness, asceticism, honor, and loyalty.*

Nabrojane vrijednosti, za Dugina "herojske civilizacije" (2015: 11), rezultat su geografskog položaja i povijesnog razvoja. Dugin izbjegava tvrditi da je njihov razvoj u potpunosti neizbježan i determiniran, ali također nigdje ne nudi njihovu alternativu. Moguće je da ga od eksplicitne tvrdnje determinizma odvlače filozofski senzibiliteti, ali prešućeni determinizam i dalje je determinizam. U najboljem slučaju je moguće shvatiti da su te vrijednosti donekle fleksibilne, ali nema govora o mogućnosti razvoja njihovih talasokratskih suprotnosti u središtu eurazijske kopnene mase, osim izvanjskim nametanjem koje je krajnje neprirodno.

A *fortiori*, telurokratske vrijednosti, civilizacija kojoj su Rusi nositelji, i njezin sukob s civilizacijom mora, nadilaze trenutna ideološka strujanja. Rusija je osuđena na rat s civilizacijom mora, što je za Dugina jasno vidljivo i njezinim sukobima s Britancima u carskom dobu, zatim između socijalističkog i kapitalističkog tabora, i danas protiv demokratskog tabora u sklopu NATO-a. Sukob, doduše, ne znači uvijek rat jer može uključivati različita pogađanja strateške, ekonomske, tehnološke i diplomatske ravnoteže, ali je uvijek bitno prisutan kao sukob i napetost. Neprijateljstva mogu postati rivalstva, a ona mogu postati natjecanja, ali korištenje sile nikada ne može biti isključeno. Zato uvijek prednjači pitanje geopolitičke sigurnosti i neovisnosti, koje ne smije biti žrtvovano ni radi ekonomskog razvoja. Za Dugina takav stav nije ratoboran, već odraz zdravoga geopolitičkog realizma (Dugin, 2015: 12).

Konačno, potrebno je jasno istaknuti koji su to elementi Duginove geopolitičke misli moralnog i eshatološkog karaktera. Moralne elemente u njegovoj misli nije teško uočiti. Kada govori o vrijednostima koje su dio kopnene civilizacija (konzervativizam, holizam..., a osobito vjernost, asketizam, čast i lojalnost), jasno je da su one moralne vrijednosti. Njegov geopolitički realizam nije amoralnog karaktera kakav možemo pronaći kod strukturalnih realista kasnog 20. stoljeća. Očuvanje geopolitičke sigurnosti i neovisnosti upravo je u funkciji očuvanja tih vrijednosti, kako na njihovo mjesto ne bi bile nametnute ili vrijednosti domaćih elita ili atlantista (talasokrata, globalista), ili oboje. Dakako, identifikacija unutarnjeg i vanjskog neprijatelja često se izvodi uz pomoć tvrdnje o njihovim dijeljenim vrijednostima i ciljevima.

Eshatološki⁹ karakter Duginove geopolitičke misli je nešto teže eksplicirati, ali zadatak je daleko od nemogućeg.¹⁰ Prvo, kroz sve promjene političkih sustava, od carskog do današnjeg, Rusija je zadržala "vertikalnu, hijerarhijsku, 'mesijansku' strukturu vlasti" (Dugin, 2015: 11). Drugo, jačanje suvereniteta Rusije kako bi mogla postati telurokratski pol globalnih razmjera njezin je povijesni izazov i misija (Dugin, 2015: 12). Treće, njezin je sukob sa silama civilizacije mora, talasokracije, neminovan (Dugin, 2015: 12). Četvrto, sve prethodne karakteristike povijesno su vezane i uz percepciju Moskve kao "trećeg Rima", kao nositeljice pravoslavne civilizacije u oštrm kontrastu sa zapadnom (Dugin, 2015: 10). Kao "treći Rim", Rusija je nositeljica titule posljednjeg carstva (*eschaton* kao ono posljednje). Naime, nakon Rima ne može postojati neko sljedeće carstvo, legitimno u Božjim očima, jer Rim je *imperium sine fine* (carstvo bez kraja). Vezano je to s tradicijama apokaliptičkog

⁹ Grčki *eschaton* (jd.), *ta eschata* (mn.), a kao pridjev *eschatos*, na hrvatskom se jeziku odnosi na posljednje stvari čovjekove egzistencije ili opće kozmičke stvarnosti (Nemet, 2002: 12), a u kontekstu političke povijesti, povijesti civilizacija, filozofije povijesti, može se odnositi na kraj nekog povijesnog ciklusa, propast civilizacije, korijensku promjenu u naravi međunarodnog poretka, ideje o kraju povijesti od Marxovog historijskog materijalizma do Fukuyaminog liberalnog kraja povijesti itd.

¹⁰ Za širi pregled eshatoloških elemenata u Duginovim djelima, naročito njegovoj *Konspirologiji* (2013), gdje njegovo shvaćanje povijesti uključuje ideju "vječnog okultnog rata" između kršćanstva i judaizma, v. Shnirelman, 2018.

mišljenja od antičkog doba. Za Židove i kršćane patrističkog razdoblja Rimsko je carstvo identificirano s posljednjim carstvom biblijske knjige proroka Daniela i drugih apokaliptičkih štiva (DiTomasso, 2020: 207).

Najkraće rečeno, moralno-eshatološki vidik Duginove geopolitičke misli može se izraziti na sljedeći način. 'Rusija' označava više od Ruske Federacije. Rusija je veći kontinentalni prostor, minimalno u teritorijalnoj ekstenziji Sovjetskog Saveza, koji je geopolitički definiran kroz vrijednosti herojske telurokratske euroazijske civilizacije. Nasuprot Rusiji stoji talasokratska civilizacija čije su vrijednosti posve suprotne, a koje shvaća univerzalistički i globalistički te ih uvijek nastoji nametnuti izvan njihove prirodne sfere. Dvije civilizacije uvijek su u stanju sukoba, a potreba jačanja suvereniteta, sigurnosti i neovisnosti imperativ je radi očuvanja telurokratskih vrijednosti. Stoga, Duginovo viđenje sukoba i rata nije isključivo realističko (racionalno, nacionalno i instrumentalno), već kako bi Anatol Rapoport mogao reći, eshatološko (Rapoport, 1968: 15-16; Williams, 2018: 181-182).¹¹ Ipak, kod Duginina treba naznačiti jednu bitnu razliku u odnosu na Rapoportov, kao i tradicionalni judeo-kršćanski pristup.

Rapoport eshatološko viđenje sukoba definira u smislu vjerovanja u posljednji rat koji će okončati sve ratove, što je u skladu s judeo-kršćanskom linearnom koncepcijom povijesti. Prema toj koncepciji, povijest ima početnu točku, a imat će i završnu točku (*eschaton*). Dugin, s druge strane, pretpostavlja neprekinutost sukoba, u nekom smislu vječni rat. Njegova se koncepcija eshatološkog zato uklapa u kružnu radije nego pravocrtnu, tj. pogansku radije nego li kršćansku koncepciju povijesti. U toj koncepciji povijest teče u ponavljajućim ciklusima pa svaki *eschaton* može biti tek kraj jednog i početak novog ciklusa, a ne potpuni kraj povijesti. U tom ograničenom smislu je bio u pravu kada se radije usporedio s pretkršćanskim Merlinom nego pravoslavnim Rasputinom, ali istovremeno ukazuje na neminovne probleme koji proizlaze iz pokušaja impregnacije realističke geopolitike s eshatološkim elementima.

Putinov rat protiv "carstva laži"

Duginovoj geopolitičkoj misli, moralno-eshatološkoj kakva jest, komplementaran je niz Putinovih izjava, naročito dijelova njegova govora 24. veljače 2022. godine. Kao što je rečeno ranije, Putin drži da su Sjedinjene Države zajedno sa zapadnim blokom stvorile "carstvo laži" s kojim su htjeli uništiti tradicionalne ruske vrijednosti i nametnuti Rusima lažne vrijednosti koje se protive ljudskoj naravi, kako bi ih uništili iznutra. Sprječavanje širenja NATO-a i povlačenje crvene crte koja se ne smije prijeći su "pitanje života i smrti", pitanje ruske "budućnosti kao nacije" (Putin, 2022). Potrebno je pitati o kojim lažima ili o kojoj laži je riječ, i o kojem to carstvu je riječ u sintagmi "carstvo laži"?

Putinovo "carstvo laži" kako se čini, najbolje se može definirati u relaciji s Duginovim pojmovima. "Carstvo laži" je tako talasokratsko-atlantistička geopolitička projekcija moći trenutno najveće pomorske sile, SAD-a, i njezinih "saveznika". No, Ruska Federacija kao telurokratska, i SAD kao talasokratska sila samo su inkarnacije suparnika koje još u pamfletu *Rat kontinentata* iz 1991. godine Dugin naziva vječnim Rimom i vječnom Kartagom¹² (Dugin, 1991). Laži o kojima je riječ su raznolike.

¹¹ Određenje realističkih elemenata v. u: Popović, Buzar i Mladić, 2021: 9-11.

¹² Kao i kod drugih Duginovih metafora očekuje se određena suspenzija vlastitog znanja općepoznatih podataka. U ovom slučaju potrebno je zanemariti da je Rim, jedva udaljen od mora, i tijekom svojeg carstva bio vladar čitavog Mediterana, dok je Carigrad (drugi Rim) morska luka.

Prvo su tu lažne vrijednosti koje se protive ljudskoj naravi, a kojima bi Zapad uništio tradicionalne ruske vrijednosti. Kod Putina nije eksplicirano koje su to lažne vrijednosti. Štoviše, nije eksplicirano je li riječ o vrijednostima koje Zapad drži svojim ili koje su Zapadu vlastite, ali je njihova primjena u Rusiji nemoguća, pa su one za Ruse u nekom širokom i slabo definiranom smislu "lažne", ili je riječ o vrijednostima koje su jednako lažne i za Zapad i za Rusiju, jer se protive ljudskoj naravi. Može se naslutiti da se pod lažnim vrijednostima misli na one tekovine zapadne kulture koje se u kremaljskom vođenju informacijskih ratova jednostrano eksponiraju i ismijavaju, poput *woke* i kulture otkazivanja kao najnovijih pojavnih oblika zapadnjačke dekadencije. (npr. Dugin 2021)¹³ Međutim, ako prihvatimo Duginove teze iz *Posljednjeg rata* kao adekvatan okvir u koji smjestiti Putinove tvrdnje o "lažnim vrijednostima", dolazi se do zaključka da su suprotnosti između vrijednosti kopnenih i pomorskih civilizacija tako duboke da vode ka sukobu ne radi onih elemenata zapadne kulture na koju se obojica trenutno žale, već zato što su vrijednosti talasokratskih civilizacija *a priori* lažne vrijednosti. Dok ne mora biti ičega spornog u tvrdnji da će suprotstavljeni sustavi vrijednosti dovesti do sukoba kada se njihovi nositelji susretnu, Duginovo je prešutno i neargumentirano insistiranje na ispravnosti vrijednosti vlastite civilizacije problematično.

Naime, s jedne strane stoji tvrdnja da ovi suprotstavljeni sustavi vrijednosti neminovno vode ka sukobu, dok je već naslov *Posljednji rat svjetskog otoka* obojen eshatološkim značajem. Rusija se treba konačno ostvariti kao telurokratsko carstvo, iako je već nositeljica te civilizacije. S druge strane, neminovni sukob za Dugina nije moralno neutralnog karaktera, jer je jedna skupina vrijednosti ona prava, dok je druga lažna.

Koje su to onda vrijednosti? Kod Dugina nailazimo na eksplicitnu tvrdnju o osnovnim karakteristikama ruske telurokratske civilizacije koje smo naveli ranije. One su konzervativizam, holizam, kolektivna antropologija koja stavlja narod ispred pojedinca, žrtva, idealistička orijentacija, vrijednosti vjernosti, asketizma, časti, i lojalnosti (Dugin, 2015: 10-11). Razumna, iako ne automatski dokazana pretpostavka, koja ovdje neće biti dokazivana, jest da su osnovne karakteristike zapadne talasokratske civilizacije protivne onima ruske telurokratske civilizacije, jer te dvije civilizacije predstavljaju jedna drugoj suprotnost. Te su karakteristike sljedeće:

- *liberalizam* nasuprot konzervativizmu,
- *ekstremni atomizam* nasuprot holizmu,
- individualistička antropologija (pojedinač je važniji od naroda, ali treba biti oslobođen i bilo koje druge vrste kolektivnog identiteta, tj. identiteta koji dijeli s drugim pojedincima) nasuprot kolektivnoj antropologiji,
- *sebičnost/samoljublje* nasuprot žrtvi,
- *cinična* nasuprot idealističke orijentacije,
- lažne vrijednosti
 - *bezvjernosti pod krinkom otvorenosti* nasuprot vjernosti,
 - *hedonizma* nasuprot asketizma,
 - *beščasća pod krinkom prilagodljivosti* nasuprot časti,
 - *i izdaje pod krinkom uključivosti* nasuprot lojalnosti.

Navedene suprotnosti vjerojatno bi se mogle i bolje definirati, ali je teško otići se dojmima da su s obzirom na narativ o "carstvu laži" s jedne strane, i Duginovo in-

¹³ U *The Great Awakening vs. the Great Reset* (2021) Dugin kulturu otkazivanja identificira kao sredstvo jedne od glavnih agendi tzv. velikog reseta, a kojem je svrha kontrola javne svijesti na globalnoj razini kroz uvođenje cenzure na mrežama koje kontroliraju globalisti.

zistiranje na vrijednosnim suprotnostima kopnene i pomorske civilizacije s druge strane, barem dijelom pogodene.

Pored toga, moguće je istaknuti da Duginov geopolitički realizam ustvari i nije legitimni eksponent realističkog mišljenja o međunarodnim odnosima, bez obzira na to govorimo li o klasičnom, strukturalnom, neoklasičnom, ili bilo kojem drugom realizmu. Naime, Dugin (2021) piše o globalizmu koji ulazi u svoju totalitarnu fazu, što je kulminacija povijesnog procesa koji je započeo u srednjem vijeku (s nominalizmom Williama Occama), a sazrio u modernom dobu s pojavom kapitalističkih društava. U ovoj posljednjoj fazi zapadnjački proces lišavanja pojedinca svih kolektivnih odrednica, što što vodi relativizaciji spola i roda, a konačno i najširih dijeljenih karakteristika – onih *biti čovjekom* i *biti osobom*. Ukratko, za Dugina je *transhumanizam* kulminacija procesa koji je započeo kada je William Occam u prvoj polovici 14. stoljeća tvrdio da opći pojmovi ne postoje sami za sebe, već su obični *flatus vocis*, dok su jedino što uistinu postoji konkretne pojedinačnosti. To su ključne laži Putinova "carstva laži". Postoje, dakle, Višeslav, Borna, Petar ili Josip, postoje Damir ili Vladimir, ali ne postoje ljudi.

Duginova je analiza, dakako, krajnje problematična. Prvo, njegov letimični pregled zapadnih intelektualnih tradicija od 14. stoljeća do suvremenog doba nipošto ne pokazuje veze na kojima inzistira. Drugim riječima, pretpostavlja kao istinito ono što tek treba dokazati, a u izostanku prave dokazne građe okreće se tvrdnji o upravljanoj procesu globalnih/globalističkih elita u maniri koju se ne može nazvati drugačije nego ravnazemljaškom. Drugo, a što je još važnije, svoju pritužbu na Occamov nominalizam i njegovu kulminaciju u suvremenom transhumanizmu formira krajnje jednostrano. Naime, Dugin vidi problem u uzdizanju pojedinačnog i partikularnog nauštrb univerzalnog, ali u isto vrijeme traži od svojih čitatelja da prihvate njegovo odbacivanje univerzalnih vrijednosti nauštrb partikularnih vrijednosti igrača njegove vizije multipolarnog svijeta. U tom smislu, gotovo začuđuje da Dugin u Occamu nije pronašao saveznika radije nego li praoca svojih neprijatelja.

Proces koji Dugin opisuje u *Velikom buđenju* (2021) je deterministički,¹⁴ kao i proces koji opisuje u *Posljednjem ratu* (2015). Štoviše, u *Velikom buđenju* o tom procesu govori kao o zlom procesu, ali konspirološkim (radije nego li kritičkim) umom opisuje kako njime upravljaju globalističke elite. Pri tome je nejasno tretiranje procesa kao istovremeno determiniranih i upravljanih još jedan od njegovih nedostataka. Prisutna je i ključna, ili barem očita, točka razilaženja s realističkom školom. Za Dugina osnovne jedinice analize nisu države,¹⁵ nego globalističke elite koje nisu vjerne nacionalnim interesima neke države, već samo vlastitim interesima nasuprot nositeljima tradicionalnih vrijednosti, tj. zagovornicima nacionalnog suvereniteta i multipolarnosti. Tako je, primjerice, predsjednik Biden igrač globalističke elite (koja se redovno skuplja na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu) i njihovih uvrnutih transhumanističkih vrijednosti, dok je Trump branitelj pravih vrijednosti, zbog čega je urotnički srušen s pozicije moći (Dugin, 2021). Pri tome se Dugin ne zamara

¹⁴ Potrebno je naglasiti da je Duginov determinizam istovremeno očit i nejasan, kao i nerazrađen. Riječima jednog domaćeg politologa, od *Velikom buđenja* ne možemo očekivati koherentan skup ideja. Riječ je o političkom pamfletu, a ne o ozbiljnom akademskom tekstu (Cvijanović, 2022: 183). Slično se odnosi i na niz drugih Duginovih djela, no *Veliko buđenje* se u svojem pamfletskom karakteru dodatno ističe duljinom od 86 stranica.

¹⁵ Među fundamentalna pitanja o međunarodnim odnosima, dakako, spadaju: Kakva je narav međunarodnog sustava i tko su glavni djelovatelji u njemu? U realističkoj se tradiciji međunarodni odnosi primarno opisuju kao odnosi između suverenih država (Mladić, 2011: 174).

s geografskim determinantama. Trump i njegovo biračko tijelo mogu biti nositelji pravih vrijednosti bez obzira što im je domovina dio civilizacija mora, a ne kopna. U talasokratskoj civilizaciji, oni su neka vrsta svijetle pete kolone koja se zajedno s nositeljima telurokratske civilizacije bori za održanje ispravnih vrijednosti. Čini se da ovdje Dugin pretpostavlja da talasokracija može imati svoja nezadovoljna mnoštva, kao što telurokracija može imati svoje korumpirane elite.

Time je produbljeno shvaćanje pojmova iz *Posljednjeg rata*. Naime, eshatološki sukob između nositelja pravih vrijednosti i onih lažnih, a kojem je rat u Ukrajini tek jedna od etapa, je *a priori* globalnog karaktera. Također, moguće je uvidjeti da je Duginovo viđenje međunarodnih političkih odnosa bliže nekoj verziji neomarksizma nego realizma. U nastojanju da identificira/konstruira identitet neprijatelja istovremeno identificira/konstruira identitet onih koji mu trebaju pružati otpor i biti nositelji ispravnih vrijednosti, a ta nastojanja neodoljivo podsjećaju na neomarksistički klasik Antonija Negrija i Michaela Hardta (2000), u kojem se Carstvo ne može reducirati na Sjedinjene Američke države, a opisano je kao: 16 "jedinstvena logika vladanja" (2000: xii), "politički subjekt koji regulira globalne razmjene" (2000: xi), "suveren koji upravlja svijetom" (2000: xi), "poredak koji efektivno suspendira povijest i tako fiksira postojeće stanje stvari za sva vremena" (2000: xiv), "virtualni centar" (2000: 58), "ne-mjesto" (2000: 190), "decentralizirani i deteritorijalizirajući aparat vladanja" (2000: xii), "društvo kontrole konstruirao kroz biomoć" (2000: 25), "međunarodni disciplinarni poredak" (2000: 261), "sila" predstavljena "u službi prava i mira" (2000: 15) "neprijatelj mnoštva" (2000: 45).

Dosad rečeno vodi prema zaključku da Putinova retorika i Duginova geopolitička misao dijele nešto dublje i važnije od vokabulara. One, naime, dijele kontradikcije koje postaju bolno očite u Putinovom pokušaju opravdanja rata u Ukrajini koji je kratko opisan u uvodu ovog teksta. Prvo, Putin je tvrdio da su Sjedinjene Države zajedno sa zapadnim blokom stvorile "carstvo laži". Međutim, niti kod Putina niti kod Dugina nije jasno odnosi li se taj pojam zaista na skupinu država i njihovih geopolitičkih interesa ili na neku konspirološki identificiranu/konstruiranu globalnu elitu. Ako je riječ o skupini država koje jednostavno promoviraju vlastite interese, niti Putin niti Dugin ne mogu joj opravdano ponuditi moralnu kritiku s obzirom na vlastito samoproglašeno realističko viđenje međunarodnih odnosa.

Drugo, Putin tvrdi da je cilj "carstva laži" uništiti tradicionalne ruske vrijednosti i nametnuti Rusima lažne vrijednosti koje se protive ljudskoj naravi kako bi ih uništili iznutra. Riječ je o sukobu pravih i lažnih vrijednosti koje su identificirane ranije u tekstu. Međutim, niti kod Dugina niti kod Putina nije jasno što lažne vrijednosti o kojima je riječ uistinu čini lažnima. Ako su se razvile u geopolitički determiniranom procesu, onda su barem jednakovrijedne ili je potrebno pomiriti se s nekim oblikom kulturnog i moralnog relativizma. No, ako se one protive ljudskoj naravi, onda nisu rezultat geopolitičkih procesa nego opet rezultat nastojanja neke konspirološki identificirane/konstruirane globalne elite.

Treće, Putin govori da "prevarantsko ponašanje Sjedinjenih Država" ne krši samo osnovna načela međunarodnih odnosa nego i općeprihvaćene moralne norme međunarodne politike. Međutim, ovdje se Putin, kao i Dugin u svojim tvrdnjama, suočava s problemom pozivanja na moralne norme u kontekstu međunarodne politike koju uvijek nastoji definirati kao polje borbe sukobljenih geopolitičkih interesa. Za tako kompleksne tvrdnje nedostaje im, u najmanju ruku, solidan teorijski okvir.

¹⁶ Precizan popis prema: Weber (2010: 176).

Vidljivo je, dakle, da na gotovo svakom koraku u svojim tvrdnjama i njihovom širem ideološkom i teorijskom kontekstu nailaze na nepremostiva protuslovlja koja nastupaju nakon ranije spomenutog raspada Sovjetskog Saveza, koji je rusko vodstvo ostavio bez ideološke osnove na kojoj bi gradili *grand strategy*, što je destruktivno utjecalo na njihov status velesile. Naravno, ni u kojem slučaju ne treba iznenaditi da je rusko vodstvo nakon toga pokušalo pronaći novi ideološki oslonac, ali treba oblikovati kritiku njegove kakvoće i konzistentnosti.

Zaključak

Zaključno je potrebno razmisliti može li se spomenuti Putinov govor od 24. veljače 2022., koji je upriličen za specifičnu funkciju pokretanja rata u Ukrajini, uopće tumačiti kao svojevrsna objava "vječnog" ili "posljednjeg" rata o kojem možemo čitati kod Dugina. S jedne strane, to zvuči neuvjerljivo. Putin ima specifične pritužbe koje se odnose na širenje NATO-a, koje percipira kao izravnu prijetnju ruskim nacionalnim interesima pa čak opstankom ruske države i njezina suvereniteta. Uzeti sami za sebe, sigurnosni i politički aspekti neproblematično su ukorijenjeni u realističkoj perspektivi koju Putin i Dugin rado svojataju. Međutim, ti aspekti neodvojivi su od moralnog aspekta koji se spominje drugdje. Rusija je za Putina, kao i za Dugina, više od države. Njezin opstanak pitanje je opstanka jedne civilizacije, a ne samo jedne države. Ona je čuvarica i nositeljica jednog načina života utemeljenog na pravim vrijednostima. Njezino uništenje je ustvari najizglednije ako se unište njezine, a nametnu lažne vrijednosti. Ukrajina je pri tome samo jedno, iako sasvim očito i važno, bojno polje na kojem se odvija taj civilizacijski sraz, a 24. veljače 2022. (ili još u događajima 2014.) jednostavno je ušao u svoj oružani stadij. U slučaju Ukrajine nije za njega problematično naprosto širenje NATO-a, već uopće ukrajinsko približavanje Zapadu, čime se otvaraju još jedna, i to velika, vrata širenju "carstva laži", uništenju ruskih tradicionalnih vrijednosti i nametanja onih lažnih. U tom je smislu rat u Ukrajini tek jedan dio šireg svjetskopovijesnog obračuna, kako ih je Dugin nazvao, talasokratske i telurokatske civilizacije.

Rat protiv "carstva laži", dakle, nije neminovan realističkom logikom sukoba kao neizbježne posljedice anarhijskog međunarodnog sustava, već je nužan eshatološkom logikom pobjede pravih vrijednosti protiv lažnih vrijednosti. Pri tome je potrebno jasno razlikovati između onog što je neminovno, tj. takvo da ne može ne biti, ili ne može biti drugačije nego što jest, i onog što je nužno, tj. onog bez čega se ne može. Kada Dugin i Putin govore o lažnim i pravim vrijednostima, nije riječ o dva suprotna skupa vrijednosti, već jednom koji je skup pozitivnih vrijednosti, a drugom koji je potpuna privacija svake pozitivne vrijednosti zamaskirana pod krinkom tzv. lažnih vrijednosti – otvorenosti, apsolutne inkluzivnosti, političke korektnosti itd. Do neke mjere su time i Putinu i Duginu "stavljene riječi u usta", ali krivnja za to je u njihovoj nedorečenosti barem koliko je u ograničenjima autora.

Ukratko, Duginovu i Putinu završno valja postaviti pitanja na koja autor, daka-ko, ne zna odgovoriti, ali koja jasno osvjetljavaju protuslovlja Duginove misli i Putinova opravdanja rata u Ukrajini i ističu problem geopolitičkog mišljenja pod moralno-eshatološkim vidikom. Ona su sljedeća: (1) Ako su "lažne vrijednosti Carstva laži" neminovni rezultat njegove geografski uvjetovane sudbine, nije li onda izlišna ikakva moralna pokuda tih vrijednosti i tog Carstva, pa tako i moralno opravdanje pokretanja rata u Ukrajini? (2) Ako su prave vrijednosti telurokatske civilizacije neminovni rezultat njezine geografski uvjetovane sudbine, nije li onda izlišna ikakva

moralna pohvala tih vrijednosti i te civilizacije, pa tako i moralno opravdanje pokretanja rata u Ukrajini? (3) Ako su "lažne vrijednosti Carstva laži" rezultat vođenog procesa od srednjovjekovnog nominalizma do suvremenog transhumanizma, i ako Carstvo nije geografski determinirano niti realistički opisano, nije li vrijeme, gospodo, da se odreknete ovih djetinjih pretenzija na geopolitički realizam?

Literatura

- Afrić, V. (2011). Uvod: povijesni razvoj i teorijsko utemeljenje diskurzivne analize. U: A. Leburić (ur.), *Diskurzivna analiza: kvalitativni pristup u istraživanju medija*. Split: Redak.
- Barbashin, A., i Thoburn, H. (2014). Putin's Brain. Alexander Dugin and the Philosophy Behind Putin's Invasion of Crimea. *Foreign Affairs*. 31. ožujka. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-31/putins-brain>
- Barshad, A. (2019). Putin's Rasputin. Journalist Amos Barshad meets with "Putin whisperer" Aleksandr Dugin to try to understand how a shadowy advisor exerts influence. *Longreads*. 11. srpnja. <https://longreads.com/2019/07/11/putins-rasputin/>
- Bloor, M., i Bloor, T. (2007). *The Practice of Critical Discourse Analysis. An Introduction*. London & New York: Routledge.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods. Fourth edition*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Cvijanović, H. (2022). Alexander Dugin. The Great Awakening vs. the Great Reset [prikaz knjige]. *Politička misao*, 59(2), 183-186.
- DiTommaso, L. (2020). The Four Kingdoms of Daniel in the Early Mediaeval Apocalyptic Tradition. U: A. Perrin i L. T. Stuckenbruck (ur.), *Four Kingdom Motifs before and beyond the Book of Daniel* (str. 205-250). Leiden: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004443280_012
- Dugin, A. (1991). The Great War of Continents. *The Fourth Political Theory*. Preuzeto 30. 1. 2023. <http://www.4pt.su/en/content/great-war-continents>
- Dugin, A. (2012). *The Fourth Political Theory*, Moscow: Eurasian Movement.
- Dugin, A. (2013). *Konspirologija*. Zagreb: Eneagram.
- Dugin, A. (2014a). *Eurasian Mission. An Introduction to Neo-Eurasianism*. London: Arktos.
- Dugin, A. (2014b). *Putin vs. Putin. Vladimir Putin Viewed from the Right*. London: Arktos.
- Dugin, A. (2015). *Last War of the World Island. The Geopolitics of Contemporary Russia*. London: Arktos.
- Dugin, A. (2019). *Political Platonism. The Philosophy of Politics*. London: Arktos.
- Dugin, A. (2020). *The Theory of a Multipolar World*. London: Arktos.
- Dugin, A. (2021). *The Great Awakening vs. the Great Reset*. London: Arktos.
- Dunlop, J. (2004). Aleksandr Dugin's Foundations of Geopolitics. *Stanford University: The Europe Center*. 31. siječnja. <https://tec.fsi.stanford.edu/docs/aleksandr-dugins-foundations-geopolitics>
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London/New York: Longman.
- Hardt, M., i Negri, A. (2000). *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Krickovic, A., i Weber, Y. (2018). What Can Russia Teach Us about Change? Status-Seeking as a Catalyst for Transformation in International Politics. *International Studies Review*, 20(2), 292-300. <https://doi.org/10.1093/isr/viy024>

- Liverant, Y. (2009). The Prophet of the New Russian Empire. *Azure*, 35, 50-83. <https://azure.org.il/article.php?id=483>
- Locke, T. (2004). *Critical Discourse Analysis*. London/New York: Continuum.
- Millerman, M. (2022). *Inside "Putin's Brain". The Political Philosophy of Alexander Dugin*. Millerman School.
- Mladić, D. (2011). Klasična realistička teorija međunarodnih odnosa i etika. *Obnovljeni život*, 66(2), 173-186.
- Nemet, V. (2002). *Kršćanska eshatologija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Nexus Instituut. (2019). Bernard-Henri Lévy vs. Aleksandr Dugin at the Nexus Symposium 2019 [debata]. <https://www.youtube.com/watch?v=x70z5QW-C9qs&t=701s>
- Popović, P., Buzar, S., i Mladić D. (2021). *Finis Africae. Realističke perspektive globalnog upravljanja*. Zagreb: NZCG/Disput.
- Putin, V. (2005). Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation. *The Kremlin – Moscow*. 25. travnja. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>
- Putin, V. (2007). Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. *The Kremlin – Moscow*. 10. veljače. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
- Putin, V. (2021). On the Historical Unity of Russians and Ukrainians. *The Kremlin – Moscow*. 12. srpnja. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>
- Putin, V. (2022). Address by the President of the Russian Federation. *The Kremlin – Moscow*. 24. veljače. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>
- Rapoport, A. (1968). 'Introduction'. U: C. von Clausewitz, *On War* (str. 11-80). London: Penguin.
- Shnirelman, V. (2018). Alexander Dugin: Between Eschatology, Esotericism, and Conspiracy Theory. U: A. Dyrendal, D. G. Robertson, i E. Aspren (ur.), *Handbook of Conspiracy Theory and Contemporary Religion* (str. 443-460). Leiden: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004382022_022
- Weber, C. (2010). *International Relations Theory. A Critical Introduction*. London and New York: Routledge.
- Williams, P. (2018). War. U: P. Williams i M. McDonald (ur.), *Security Studies. An Introduction* (str. 175-190). London and New York: Routledge.
- Wodak, R., i Meyer, M. (2009). *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE.

War Against the "Empire of Lies": The Moral-Eschatological Perspective in Alexandr Dugin's Geopolitical Thought and Putin's "Special Military Operation"

Abstract The subject of the paper is the relationship between Putin's justification of the war in Ukraine, as well as his foreign policy and geopolitical views, with the geopolitical thought of Russian philosopher Alexandr Dugin. Since the beginning of the "special military operation" in February 2022 there has been a surge in interest for understanding Dugin's geopolitical views and the Russian world-historical mission, his Eurasianism, because of which the already controversial "Putin's brain" has become widely read in the West. While the parallels between Dugin's claims and Putin's, as well as Kremlin-issued statements in general, is staggering, the paper aims to show their ideological connections, rather than any possible personal relations between them. The goal of the paper is philosophical, and consists of highlighting the moral-eschatological characteristics of Dugin's geopolitical thought and his critique of the West, as well as the complementary characteristics of Putin's justification of the war in Ukraine. Subsequently, the paper offers their critique in light of the relationship between Dugin's geopolitical and eschatological determinism on the one hand, and on the other, his neglect of the freedom of action and decision making which are precluded by his determinism, but are necessary conditions for his moral critique of the West.

Key words war, empire of lies, morals, eschatology, geopolitics, Alexandr Dugin, Vladimir Putin

Kako citirati članak / How to cite this article:

Buzar, S. (2023). Rat protiv "carstva laži": moralno-eshatološki vidik u geopolitičkoj misli Aleksandra Dugina i Putinova "specijalna vojna operacija". *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 20(1). 205-220. <https://doi.org/10.20901/an.20.02>